

Strafbare belediging

A.L.J.M. Janssens

Promotor: Prof.mr. G. Knigge

RIJKSUNIVERSITEIT GRONINGEN

Strafbare belediging

PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van het doctoraat in de
Rechtsgeleerdheid
aan de Rijksuniversiteit Groningen
op gezag van de
Rector Magnificus, dr. F. van der Woude,
in het openbaar te verdedigen op
donderdag 25 juni 1998
des namiddags te 4.15 uur

door

Alfred Ludovicus Joannes Janssens
geboren te Breda

Inhoudsopgave

Gebruikte afkortingen

Hoofdstuk 1	Inleidende opmerkingen	1
1.1	Het belang van de eer en de goede naam	1
1.2	Kennismaking met de beledigingsbepalingen en afgrenzing van het onderzoek	5
1.3	De plaats van de beledigingsbepalingen in het WvSr	7
1.4	Probleemstelling en werkwijze	9
<i>Deel I</i>	<i>Rechts- en wetshistorische beschouwingen</i>	
Hoofdstuk 2	Van Romeinen en romanisten; strafbare belediging tot en met de 18e eeuw	11
2.1	Inleiding	11
2.2	Romeinse regelingen inzake belediging	
2.3	Belediging gedurende de Middeleeuwen: de romanisten	13
2.4	Belediging in de late Middeleeuwen: de praktijk	15
2.5	Opvattingen van de Hollandse rechtsgeleerden inzake belediging	17
2.6	De rechtspraktijk inzake belediging na de Middeleeuwen	20
2.7	Slot	22
Hoofdstuk 3	Negentiende-eeuwse Nederlandse strafwetgeving inzake belediging (Code Pénal)	23
3.1	Inleiding	23
3.2	Laster, hoon en scheldwoorden (Code Pénal)	24
3.3	'Ambtsbelediging' in de Code Pénal	29
3.3.1	Woorden, dreigementen en gebaren	29
3.3.2	Wet van 16 mei 1829, S. 34	31
3.4	Slot	34
Hoofdstuk 4	De ontwikkeling van de strafbare belediging in het WvSr van 1881	35
4.1	Inleiding	35
4.2	De kerndelicten uit Titel XVI Sr: smaad en eenvoudige belediging	35
4.2.1	Inleiding	35
4.2.2	Smaad en smaadschrift	36
4.2.3	Laster	38

4.2.3.1	Inleiding	38
4.2.3.2	Laster in het Ontwerp De Wal	38
4.2.3.3	De parlementaire behandeling van laster	41
4.2.4	Eenvoudige belediging in het WvSr van 1881	44
4.2.5	Klachtvereiste	47
4.3	Bijzondere beledigingsdelicten in het WvSr van 1881	48
Hoofdstuk 5 De strafbare belediging na 1886: wijzigingen en aanvullingen		51
5.1	Inleiding	51
5.2	Wet van 19 juli 1934, S. 405	51
5.2.1	Inleiding	51
5.2.2	Ontwerpstrafwetgeving inzake belediging van overheidscollectiviteiten	52
5.2.3	Nieuwe beledigingsdelicten in Titel V Sr	53
5.3	Titel XVI Sr herzien	56
5.3.1	Inleiding	56
5.3.2	De Commissie Langemeijer	56
5.3.3	Wet van 23 maart 1978, S. 155	58
Hoofdstuk 6 Strafbare belediging van minderheidsgroeperingen		65
6.1	Inleiding	65
6.2	Wet van 19 juli 1934, S. 405	65
6.3	Wet van 18 februari 1971, S. 96	68
6.4	Wet van 14 november 1991, S. 623	73
6.5	Slot	77
 <i>Deel II De beledigingsbepalingen nader beschouwd</i>		
Hoofdstuk 7 Artikel 261 Sr: smaad en smaadschrift		79
7.1	Inleiding	79
7.2	De eer en goede naam aanranden door telastelegging van een bepaald feit	79
7.2.1	Inleiding	79
7.2.2	Telastelegging van daden (art. 367 Code Pénal)	80
7.2.3	Het eeraanrandende karakter van het feit	81
7.2.3.1	Inleiding; wetsgeschiedenis	81
7.2.3.2	Strafbare feiten	82
7.2.3.3	Andere feiten	83
7.2.4	Het bepaalde van het feit	85
7.2.4.1	Inleiding; wetsgeschiedenis	85
7.2.4.2	De concreetheid van het feit	86
7.2.4.2.1	Inleiding	86
7.2.4.2.2	Tijd en plaats van het feit	87
7.2.4.2.3	Bepaalde gedragingen of bepaalde eigenschappen?	90
7.2.4.2.4	De eis van bepaaldheid en de waarheid van het feit	93

7.2.4.3	Meerdere feiten in één beschuldiging?	95
7.2.4.4	Nietige dagvaarding of vrijspraak?	96
7.2.5	Het aanranden van iemands eer of goede naam	97
7.2.5.1	Inleiding	97
7.2.5.2	Aanranden en de wederrechtelijkheid	97
7.2.5.3	Iemands eer of goede naam	100
7.2.5.3.1	Inleiding	100
7.2.5.3.2	Opvattingen bij de wetgever, in de literatuur en in de rechtspraak	101
7.2.5.3.3	De rechtspersoon als slachtoffer van smaad; eigen opvatting	107
7.3	Opzet	111
7.3.1	Inleiding	111
7.3.2	De opzettelijke eeraanranding	112
7.3.2.1	Inleiding	112
7.3.2.2	Wets- en rechtsgeschiedenis: het 'oogmerk' of het 'opzet om te beledigen'?	112
7.3.2.3	De inhoud van het smaadopzet	116
7.3.2.4	De reikwijdte van het smaadopzet	118
7.3.2.5	Het bewijs van het smaadopzet	120
7.3.3	Het kennelijke doel van ruchtbaarheid	122
7.3.3.1	Inleiding	122
7.3.3.2	Openbaarheid (artikel 367 CP)	122
7.3.3.3	Wetsgeschiedenis van ruchtbaarheid	123
7.3.3.4	Het kennelijke doel van ruchtbaarheid	126
7.3.3.4.1	Inleiding; ruchtbaarheid	126
7.3.3.4.2	Doel van de ruchtbaarheid	126
7.3.3.4.3	Het kennelijke doel	130
7.4	Artikel 261 lid 2 Sr: smaadschrift	132
7.4.1	Inleiding	132
7.4.2	Ratio legis van art. 261 lid 2	132
7.4.3	Geschriften en afbeeldingen	134
7.4.3.1	Inleiding	134
7.4.3.2	Geschriften	135
7.4.3.3	Afbeeldingen	137
7.4.4	Verspreiden en openlijk tentoonstellen of aanslaan	139
7.4.4.1	Inleiding	139
7.4.4.2	Verspreiden	139
7.4.4.3	Openlijk tentoonstellen of aanslaan	145
7.4.5	Smaadschrift door middel van geluidsdragers	146
7.4.6	Slotopmerkingen	149
Hoofdstuk 8 Artikel 262 Sr: laster		151
8.1	Inleiding	151
8.2	Beknopte wets- en rechtshistorische schets	152
8.3	Het feit dat met de waarheid strijdt	153
8.4	Wetende dat (het telastegelegde feit strijdt met de waarheid)	153
8.4.1	Inleiding	153
8.4.2	Rechtshistorie van 'wetende dat'	154

8.4.2.1	Inleiding	154
8.4.2.2	'Wetende dat': algemeen	154
8.4.2.3	'Wetende dat' en laster	156
8.4.3	Eigen opvatting	158
8.5	De verhouding tussen smaad en laster in verband met de klacht en het opportu- teitsbeginsel	159
8.6	Artikel 265 Sr	161
8.6.1	Inleiding	161
8.6.2	Korte wetshistorische schets en de huidige regeling volgens art. 265 Sr	162
8.6.3	Het problematische karakter van art. 265 Sr	163
Hoofdstuk 9 Artikel 268 Sr: lasterlijke aanklacht		169
9.1	Inleiding	169
9.2	Beknopte wetshistorie	169
9.3	Ratio legis van artikel 268 Sr	171
9.4	De bestanddelen van art. 268 Sr	172
9.4.1	Inleiding	172
9.4.2	Tegen een bepaald persoon	172
9.4.3	Een valse klacht of aangifte	173
9.4.4	Bij de overheid schriftelijk inleveren of in schrift doen brengen	175
9.4.5	Opzet en de lasterlijke aanklacht	176
9.5	Lasterlijke aanklacht, smaad en aangifte van een niet gepleegd strafbaar feit	178
9.5.1	Inleiding	178
9.5.2	Smaad en art. 268 Sr	178
9.5.3	Art. 188 Sr en art. 268 Sr	179
Hoofdstuk 10 Artikel 270 Sr: een bijzondere vorm van strafbare belediging		183
10.1	Inleiding	183
10.2	Wetshistorie van artikel 270 Sr	183
10.3	Het huidige artikel 270 Sr	187
Hoofdstuk 11 Artikel 266 Sr: eenvoudige belediging		191
11.1	Inleiding	191
11.2	Elke opzettelijke belediging	191
11.2.1	Inleiding	191
11.2.2	Beledigend karakter	192
11.2.2.1	Inleiding	192
11.2.2.2	HR 21-4-1902, W. 7764: 'Kraai'	193
11.2.2.3	De context van de uitlating	194
11.2.3	Vier grondtypen van eenvoudige belediging	197
11.2.3.1	Inleiding	197
11.2.3.2	Formele eenvoudige belediging, minachting uitdrukkelijk	197
11.2.3.3	Geen scheldwoorden, wel minachting	199

11.2.3.4	Materiële eenvoudige belediging	201
11.2.3.5	Kritiek op niet-zedelijk gebied, 'grievend' verwoord	207
11.2.3.5.1	Inleiding	207
11.2.3.5.2	Beledigende kritiek op politici en ambtenaren	208
11.2.3.5.3	Minderheden en belediging	211
11.2.3.6	Enkele conclusies	214
11.2.4	Het opzet op de belediging	216
11.3	Elke belediging die niet het karakter van smaad of smaadschrift heeft	218
11.3.1	Inleiding	218
11.3.2	De materieelrechtelijke verhouding tussen eenvoudige belediging en smaad	219
11.3.3	Procesrechtelijke aspecten	221
11.3.4	Eenvoudige belediging, smaad en de klacht	225
11.4	Het slachtofferschap van eenvoudige belediging	225
11.5	Overige bestanddelen van artikel 266 Sr7	227
11.5.1	Inleiding	227
11.5.2	In het openbaar	227
11.5.2.1	Inleiding	227
11.5.2.2	In het openbaar opruien	228
11.5.2.3	Eenvoudige belediging in het openbaar	230
11.5.2.4	Mondeling, bij geschrift of afbeelding	233
11.5.3	Iemand in zijn tegenwoordigheid beledigen	234
11.5.3.1	Inleiding	234
11.5.3.2	In zijn tegenwoordigheid	234
11.5.3.3	Eenvoudige belediging door feitelijkheden	236
11.5.3.3.1	Inleiding	236
11.5.3.3.2	Korte wetsgeschiedenis	236
11.5.3.3.3	Feitelijkheden	238
11.5.3.3.4	Het beledigend karakter van de feitelijkheid	241
11.5.4	Toezenen of aanbieden	243
11.6	Een korte excursie: aan eenvoudige belediging verwante bepalingen in lagere regelgeving	245
Hoofdstuk 12 Artikel 267 Sr: strafverhoging en ambtshalve vervolging		251
12.1	Inleiding	251
12.2	Artikel 267 sub 1° Sr: het openbaar gezag, een openbaar lichaam en een openbare instelling	252
12.2.1	Inleiding	252
12.2.2	De strekking van art. 267 sub 1° Sr	252
12.2.3	Het openbaar gezag	253
12.2.4	Een openbaar lichaam en een openbare instelling	255
12.3	Artikel 267 sub 2° Sr: een ambtenaar gedurende of ter zake van de rechtmatige uitoefening van de bediening	257
12.3.1	Inleiding	257
12.3.2	Een ambtenaar	258
12.3.2.1	Inleiding	258
12.3.2.2	Ambtenaar in de zin van art. 267 sub 2° Sr	259

12.3.2.3	Een beperkt ambtenaarbegrip	261
12.3.2.4	Buitenlandse ambtenaar en belediging	264
12.3.3	Gedurende of ter zake van de rechtmatige uitoefening van zijn bediening	267
12.4	Ambtshalve vervolging: processuele aspecten	271
12.5	Artikel 267 sub 3° Sr: de belediging van het hoofd of lid van de regering van een bevriende staat	274
12.5.1	Inleiding	274
12.5.2	Wetsgeschiedenis en ratio legis van art. 267 sub 3° Sr	274
12.5.3	Samenloop tussen de belediging van Titel XVI Sr en de belediging van art. 118 Sr	277
12.5.4	Het hoofd of een lid van de regering van een bevriende staat	277
12.5.5	Art. 166a Sv: een bijzondere klachtprocedure	280

Deel III Een verantwoord gebruik van de vrijheid van meningsuiting

Hoofdstuk 13	Het EVRM en de strafbare belediging	283
13.1	Inleiding	283
13.2	Vrijheid van expressie	284
13.3	Het Straatsburgse toetsingskader en -model	286
13.4	Eigen beslissingsruimte of Europese norm?	289
13.4.1	Inleiding	289
13.4.2	Eigen beslissingsruimte	290
13.4.3	Bijdrage aan het publieke debat	294
13.5	Het publieke debat en de belediging	296
13.5.1	Inleiding	296
13.5.2	Strafbare belediging en politie zaken: meningen zijn grotendeels vrij	297
13.5.3	Politieke kritiek of ook andere onderwerpen van maatschappelijk belang?	299
13.5.4	Grenzen aan de vrijheid van meningsuiting in verband met belediging	305
13.6	Slotopmerkingen	307
Hoofdstuk 14	Artikel 261 lid 3 Sr	309
14.1	Inleiding	309
14.2	Handelen tot noodzakelijke verdediging	311
14.2.1	Inleiding	311
14.2.2	Art. 261 lid 3 Sr en art. 41 lid 1 Sr	311
14.2.3	Welke en wiens belangen mogen worden verdedigd?	313
14.2.4	Voorzover gehandeld tot noodzakelijke verdediging	314
14.3	Te goeder trouw de waarheid aannemen en handelen in het algemeen belang	316
14.3.1	Inleiding	316
14.3.2	Te goeder trouw de waarheid aannemen	316
14.3.2.1	Inleiding	316

14.3.2.2	Rechtshistorie: van 'geoorloofd inzicht' tot het te goeder trouw hebben kunnen aannemen	317
14.3.2.2.1	Geoorloofd inzicht	317
14.3.2.2.2	Klaarblijkelijk handelen	317
14.3.2.2.3	Wetswijziging: te goeder trouw	320
14.3.2.3	Objectieve goede trouw	323
14.3.2.4	De goede trouw en de waarheid: onderzoeksplicht	324
14.3.3	Algemeen belang	328
14.3.3.1	Inleiding	328
14.3.3.2	Belangenafweging	329
14.3.3.3	Excursie: het algemeen belang in civilibus; een beknopt overzicht van civiele rechtspraak	333
14.3.3.4	Het algemeen belang in de sleutel van de vrijheid van meningsuiting	337
14.3.3.5	Slotopmerkingen: het algemeen belang in het licht van Straatsburg	340
Hoofdstuk 15	Artikel 266 lid 2 Sr: het oordeel over de uitvoering van de publieke taak	343
15.1	Inleiding	343
15.2	De behartiging van een openbaar belang	343
15.3	Artikel 266 lid 2 Sr en het EVRM	347
Hoofdstuk 16	Enkele algemene vraagstukken inzake de excepties	349
16.1	Inleiding	349
16.2	Het juridische karakter van de excepties	349
16.2.1	Inleiding	349
16.2.2	Rechts- en wetshistorische opmerkingen	349
16.2.3	Bewijs- of kwalificatieuitsluitingsgronden?	351
16.3	Het citeren van beledigingen door anderen geuit	356
16.4	Strafbare belediging en de kunstexceptie	358
 <i>Deel IV Slotbeschouwing</i>		
Hoofdstuk 17	Van reputatieroof en erediefstal; enkele beschouwende opmerkingen over de strafbare belediging	367
17.1	Inleiding	367
17.2	De beschermde rechtsbelangen 1: het berip eer	369
17.2.1	Inleiding	369
17.2.2	Eer en sociale controle	369
17.2.2.1	Inleiding	369
17.2.2.2	Belediging als vorm van sociale controle	370
17.2.2.3	De eer als sociale status	371
17.2.2.4	Schuld en schande	372
17.2.2.5	Vernedering	373
17.2.3	Juridische aspecten aan het eerbegrip	374

17.2.3.1	Inleiding	374
17.2.3.2	De ideële eer	375
17.2.3.3	De eer gedemocratiseerd	378
17.3	De beschermde rechtsbelangen 2: het juridische begrip eer	380
17.3.1	Inleiding	380
17.3.2	Opvattingen van de (ontwerp) wetgever	381
17.3.3	Opvattingen in de literatuur	382
17.3.4	Facet-eer	387
17.4	Het eerbegrip in de overige beledigingsbepalingen van het WvSr	389
17.4.1	Inleiding	389
17.4.2	Belediging en de artt. 111-113 en 118-119 Sr	390
17.4.3	Belediging en art. 137c Sr	391
17.4.3.1	Inleiding	391
17.4.3.2	Het eerbegrip van art. 137c Sr	392
17.4.3.3	De jurisprudentiële invulling van het bestanddeel 'beledigend' in art. 137c Sr; enkele opmerkingen	393
17.4.4	Eén titel voor strafbare belediging?	398
17.4.5	Tenslotte: de zin van strafbaarstelling	399
	Samenvatting	403
	Summary	411
	Literatuur	413
	Jurisprudentieregister	426

AA Ars Aequi
aantek. aantekening
A.-G. advocaat-generaal
APV algemene politie verordening
art. artikel
artt. artikelen
AWR Algemene Wet inzake Rijksbelastingen
bew. bewerkt
bijv. bijvoorbeeld
BNB Beslissingen in belastingzaken; Nederlandse belastingrechtspraak
BW Burgerlijk Wetboek
Cie. commissie
CP Code Pénal
curs. cursivering
CW Crimineel Wetboek
DD Delikt en Delinkwent
diss. dissertatie
ECRM Europese Commissie voor de Rechten van de Mens
EHRM Europese Hof voor de Rechten van de Mens
EOV Europees Verdrag betreffende de overdracht van strafvervolgning
et al., et alia,
e.v. en volgende
EVRM Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens
Gem. wet Gemeentewet
G.O. Gewijzigd ontwerp
GW grondwet
herz. dr. herziene druk
HMG Hoog Militair Gerechtshof
HR Hoge Raad
IVBPR Internationaal Verdrag inzake Burgerlijke en Politieke Rechten
j° juncto
KB Koninklijk Besluit
KG Kort geding
LBR Landelijk Buro Racismebestrijding
MvA Memorie van Antwoord
MvT Memorie van Toelichting
NBW Nieuw Burgerlijk Wetboek
NJ Nederlandse jurisprudentie
NJB Nederlands juristenblad
NJCM Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten
o.c opere citato
OM openbaar ministerie
ogepl. ongepubliceerd
O.R.O. oorspronkelijk regeringsontwerp
P.-G. procureur-generaal
Rb rechtbank
regl. reglement
RM Themis Rechtsgeleerd Magazijn Themis

R.O. Wet op de rechterlijke organisatie
r.o. rechtsoverweging
Rv Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering
S. staatsblad
Sr. Wetboek van Strafrecht
Str Gb Strafgesetzbuch
Sv Wetboek van Strafvordering
TvS Tijdschrift voor strafrecht
VV voorlopig verslag
W. Weekblad van het recht
WAHV Wet administratieve handhaving verkeersvoorschriften
WOB Wet Openbaarheid van Bestuur
WODC Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatie Centrum
WvMSr Wetboek voor Militair Strafrecht
WvSr Wetboek van Strafrecht
WvSv Wetboek van Strafvordering
WVW Wegenverkeerswet
WWM Wet wapens en munitie